

Stanisława SZYMCZAK

Jacek KACZMAREK

Uniwersytet Łódzki

Instytut Geografii Miast i Turyzmu

SZLAK SZTUKI MODERNISTYCZNEJ KATARZYNY KOBRO I WŁADYSŁAWA STRZEMIŃSKIEGO JAKO POTENCJALNY PRODUKT TURYSTYCZNY W PRZESTRZENI ŁODZI

Wprowadzenie

Wkraczamy na kolejny etap rozważań o koegzystencji kultury i turystyki. Dotychczasowe spotkania w Łodzi nie podważyły przyjętych założeń badawczych, zmierzających do wypracowania skutecznych metod zarządzania turystyką kulturową czy też kulturą turystyczną. Ta druga forma symbiozy kultury i turystyki nie była dotychczas przedmiotem łódzkich spotkań przedsiębiorców, pracowników instytucji samorządowych, naukowców czy licznego grona działaczy społecznych. Na marginesie warto zaznaczyć, że kultura turystyczna (bądź predyspozycje kulturowe do podejmowania podróży) wywiera istotny wpływ na kształtowanie aktywnych postaw w turystyce poznawczej.

Kultura i turystyka nie stanowią działań opozycyjnych, aczkolwiek można spotkać liczne przykłady ukazujące bezrefleksyjną, powierzchowną, pośpieszną turystykę masową, w której trudno odnaleźć sensowne odkrywanie odwiedzanych miejsc kultury. Turystyka i kultura chadzają zazwy-

czaj wspólnymi drogami. W tym kontekście, czyli wspólnej drogi, należy upatrywać wiodącą ideę tegorocznego spotkania. Przedmiotem zainteresowań uczyniono bowiem kwestie obejmujące zarządzanie szlakami kulturowymi i tematycznymi trasami turystycznymi.

Przystępując do prezentacji koncepcji szlaku sztuki modernistycznej w Łodzi należy postawić proste pytania. Komu potrzebne są szlaki turystyczne, w jakim celu się je wytycza, dlaczego turysta ma wędrować wyznaczonymi drogami? Na obszarach cennych przyrodniczo sterowanie ruchem odwiedzających wydaje się być oczywiste. Ograniczenie swobody przemieszczeń turystycznych po parkach narodowych ma zapobiegać degradacji przyrody. Najcenniejsze obszary pozostaną wtedy zachowane dla następnych pokoleń. Jednak w miastach narzucanie odwiedzającym tras wędrówkowych można odczytać jako ograniczenie swobody chodzenia oraz swobody myślenia. Należy przypomnieć, że w definicji turysty podkreśla się zmianę środowiska życia codziennego podczas podróży. Jednak cechą codzienności jest powtarzalność, schematyzm, szablonowość zachowań człowieka. Wyruszając na wyznaczony (oznaczony) szlak wędrowiec zachowuje się również schematycznie, postępuje według wzorów narzuconych przez kogoś, np. zarządzających miastem, organizatorów turystyki, piszących przewodniki turystyczne. Postawione proste pytania zaczynają się komplikować. Dlatego też w dalszej części artykułu należy rozważyć następujący problem: *d l a c z e g o* wyznacza się szlaki kulturowe (trasy turystyczne)?

Z jednej strony życie człowieka jest ruchem, rytmicznym wędrowaniem po szlaku. W środowisku życia codziennego także poruszamy się powtarzalnymi trasami. Można powiedzieć o marszu przez życie i o tańcu codzienności. Dlatego człowiek w naturalny sposób poszukuje czytelnej drogi. Wędrowanie po wyznaczonej trasie ułatwia nie tylko odnalezienie się w obcym otoczeniu, ale pozwala napotkać właściwy rytm podróżowania. To nie tylkoznaczony szlak (kierunek zwiedzania) utrudnia autentyczność oczekiwanych doznań. Poważnym ograniczeniem w smakowaniu podróżowania jest brak zrozumienia rytmu, który jest istotą szlaku kulturowego. Wówczas rytm turysty nie zostaje dostosowany do rytmu odwiedzanych miejsc powodując dysonans, który objawia się znużeniem, przeładowaniem szczegółami, monotonią zwiedzania.

Z drugiej zaś strony szlaki ułatwiają człowiekowi życie. Wie on bądź się domyśla, co odnajdzie po drodze, ile czasu potrzebuje na przebycie poszczególnych etapów, czego może spodziewać się podczas podróży. Człowiek stara się jednak ułatwiać sobie życie. Utrudnianie egzystencji raczej nie leży w naturze człowieka (choć nie należy wykluczać takich przypadków). Przykładem jednostki postępującej według zasady maksymali-

zacji użyteczności i ograniczania kosztów jest człowiek ekonomiczny. Nie zważając na krytykę takiej postawy życiowej można przyjąć, że większość turystów kieruje się podobnymi zasadami. A nie powinniśmy zapominać, że produktem turystycznym nie jest to, co chce sprzedać producent, ale to czego pragnie konsument. Na tej podstawie można uznać, że szlak kulturowy (trasa turystyczna) jest użyteczną formą do wprowadzenia nań poznawczych i emocjonalnych treści pożądanych oraz wartościowych dla wędrowca.

Dalszy tok rozważań dotyczy szlaku sztuki modernistycznej Katarzyny Kobro i Władysława Strzemińskiego w przestrzeni Łodzi. Chcemy jednocześnie zwrócić uwagę, że wytyczenie szlaku będzie ostatnim etapem prac studialnych. W pierwszej kolejności należy osiągnąć wspomnianą wcześniej zgodność rytmów, tzn. wędrowca i artystów awangardowych. Turysta wkracza nie tylko na wytyczoną trasę do zwiedzania, ale jednocześnie podąża śladami wybitnych artystów. Nie chodzi tylko o odwiedzenie miejsc związanych z życiem i twórczością Kobro i Strzemińskiego. Na pierwszy plan wysuwa się zrozumienie ich miłości, tragizmu i nienawiści. Nie można tego osiągnąć rysując tylko linię na planie miasta. Powraca zasygnalizowane już osiągnięcie zgodności rytmów życia, z jednej strony wędrowca, zaś z drugiej – Kobro i Strzemińskiego. Podjęliśmy zatem próbę przedstawienia szlaku jako opowieści o życiu, twórczości wybitnych i tragicznych artystów. Przygotowywana narracja powinna wprowadzić odwiedzającego w niezwykle świat łódzkiej awangardy. Trwałym elementem opowieści jest przestrzeń Łodzi. Życie artystów nie przebiegało w abstrakcyjnej przestrzeni. Krajobraz miasta przemysłowego był sceną ich życia. Podobnie i dzisiaj rozpoczęcie opowieści o życiu Kobro i Strzemińskiego, to jednocześnie lektura krajobrazów miejskich. Pojawia się zatem trzeci rytm, czyli rytm Łodzi. Zestrojenie tych wszystkich elementów pozwoli skonstruować intrygującą opowieść o awangardowym życiu w awangardowym mieście.

Odkrywanie łódzkiej awangardy

Łódź jest miastem, które kojarzone jest wśród miłośników sztuki z postacią Katarzyny Kobro i Władysława Strzemińskiego. Dzieła tych artystów znajdują się w zbiorach Muzeum Sztuki i wciąż budzą zachwyt za swą nowatorskość, oryginalność, a przede wszystkim talent i wkład, jaki wnieśli w utworzenie międzynarodowej kolekcji sztuki nowoczesnej. Bezinteresowny dar artystów zasługuje na szacunek, a jedną z form uczczenia ich pamięci może być wytyczenie szlaku kulturowo-turystycznego nazwanego ich imieniem.

Gospodarka rynkowa sprawia, że dyrekcji muzeów stawia się nowe wyzwania, a mianowicie wymaga się wprowadzenia „nowych jakości zarządzania” (GUTOWSKI 2011, s. 4). Coraz częściej na konferencjach naukowych podejmuje się dyskusje, czy muzea powinny na siebie zarabiać? (GUTOWSKI 2011). Branża turystyczna oraz samorządy w regionach zgodnie z nowymi trendami w turystyce udostępniają zwiedzającym dziedzictwo kulturowe poprzez wytyczanie szlaków. Studenci kierunków turystycznych i kulturoznawczych w swych pracach licencjackich i magisterskich chętnie podejmują tematykę tworzenia nowych produktów turystycznych, poszerzając w ten sposób ofertę skierowaną do turysty kulturowego. W badaniach podstawowych i opracowaniach aplikacyjnych podejmowanych przez pracowników Uniwersytetu Łódzkiego zaproponowano scenariusz przekształceń łódzkiej gospodarki turystycznej (KACZMAREK, LISZEWSKI, WŁODARCZYK 2006). Wyznaczono w ten sposób nowe kierunki rozwoju turystyki miejskiej a tym samym wskazano możliwości zmiany wizerunku miasta na bardziej atrakcyjne turystycznie. Zdaniem MIKOSA VON ROHRSCHEIDTA (2010a, s. 5): „jedną z wiodących form turystyki kulturowej stanowią wyprawy po szlakach tematycznych” i jest to forma turystyki, która będzie się w dość szybkim tempie rozwijać w związku z upowszechnieniem kształcenia na poziomie średnim i wyższym.

Celem aplikacyjnym artykułu jest zatem zaprezentowanie projektu produktu, który poszerzy ofertę turystyczną Łodzi i przyniesie korzyści dla jej rozwoju.

Rozwój artystycznej Łodzi w dużej mierze był związany z mecenatem przemysłowców, którzy nie zawsze mieli dobry gust. W okresie międzywojennym utrwał się stopniowo obraz Łodzi jako miasta awangardy związanej z aktywną działalnością Władysława Strzemińskiego i Katarzyny Kobro. Tutaj dwoje młodych artystów tworzyło swoje dzieła, Łodzi przekazali swój artystyczny dorobek, w przestrzeni miejskich cmentarzy możemy poddać się refleksji, zastanawiając się nad istotą życia i twórczości, zatrzymując się przy grobach artystów. W Łodzi znajduje się jedna z najlepszych szkół artystycznych w kraju Akademia Sztuk Pięknych nazwana im. Władysława Strzemińskiego, w której uczył malarz i teoretyk sztuki. Wywarł on ogromny wpływ na życie i twórczość swoich studentów; jego wzorce pedagogiczne przejął Stanisław Fijałkowski również związany z życiem artystycznym Łodzi. Pamięć po Kobro i Strzemińskim kultywuje Muzeum Sztuki w Łodzi, wykładowcy i studenci ASP, Galeria Wschodnia oraz muzea światowe. Znak graficzny „Łódzkie” nawiązuje swoją kolorystyką i projektem do kompozycji rzeźby przestrzennej Katarzyny Kobro. W przestrzeni pamięci historyków i miłośników sztuki funkcjonuje obraz geniuszu artystów, którzy odeszli niedocenieni, a tragiczne losy ich życia stały się

tematem książek, filmów, prelekcji, wykładów i sesji naukowych. Dzieła Kobro i Strzemińskiego są obecnie inspiracją dla młodszego pokolenia artystów.

Hipoteza badawcza

Wskazane dotychczas aspekty pozwalają stwierdzić, że propozycja utworzenia szlaku tematycznego związanego z życiem i twórczością Katarzyny Kobro i Władysława Strzemińskiego jest ciekawym uzupełnieniem oferty turystyczno-kulturalnej Łodzi. W tej sytuacji sformułowano następującą hipotezę badawczą: Dziedzictwo artystyczne Łodzi i Międzynarodowa Kolekcja Sztuki Nowoczesnej grupy „a.r” oraz miejsca związane z życiem i twórczością Katarzyny Kobro i Władysława Strzemińskiego pozwalają na utworzenie szlaku tematycznego.

W celu weryfikacji hipotezy dokonano analizy dziedzictwa artystycznego Łodzi oraz dokonano inwentaryzacji potencjału obiektów związanych z życiem i twórczością Katarzyny Kobro i Władysława Strzemińskiego. W drugiej części artykułu opracowano wstępny projekt obejmujący miejsca znaczące szlaku oraz opisano je w kontekście produktu turystycznego.

Drogą do weryfikacji hipotezy badawczej jest zestaw następujących pytań szczegółowych:

1. Czym jest turystyka kulturalno-artystyczna (*art tourism*) i jakie przyjmuje formy?
2. Co się składa na dziedzictwo artystyczne Łodzi?
3. Jakie zajęcia interaktywne prowadzi Muzeum Sztuki w Łodzi?
4. W jaki sposób powinna przebiegać trasa szlaku, aby spełniała wszystkie wymogi formalne szlaku turystycznego?
5. Czy szlak sztuki modernistycznej Katarzyny Kobro i Władysława Strzemińskiego może stać się markowym produktem miasta i wzmocnić jego potencjał turystyczny?
6. Co sądzą o projekcie specjaliści w dziedzinie turystyki, studenci kierunków artystycznych, nauczyciele plastyki, historycy sztuki?
7. Dla kogo może być atrakcyjny nowy produkt turystyczny?

Wskazane pytania problemowe stanowią podstawę znacznie obszerniejszego studium problemowego. Prace terenowe zmierzające do zebrania właściwych materiałów umożliwiających udzielenie solidnych odpowiedzi zostaną ukończone w ciągu najbliższych tygodni. Głównym celem artykułu jest natomiast zaprezentowanie koncepcji szlaku sztuki modernistycznej Katarzyny Kobro i Władysława Strzemińskiego. Podstawowym elementem szlaku są miejsca związane z życiem i twórczością tytułowych postaci oraz dziedzictwo w postaci zbiorów sztuki nowoczesnej.

Każdy szlak musi spełniać określone standardy. Według MIKOSA VON ROHRSCHEIDTA (2010, s. 20) szlak kulturowy musi spełniać cztery kryteria: oznaczenia, dostępności, uzasadnionej tematyizacji oraz koordynacji. W przypadku projektowanego szlaku większość obiektów to budynki stanowiące fragmenty łódzkiego krajobrazu miejskiego, dostępne w różnych porach doby oraz w wyznaczonych godzinach w przypadku zwiedzania wnętrz muzeów czy galerii.

Uzasadnienie pojęciowe

Turystyka związana jest z różnymi rodzajami aktywności turystycznej, a jednym z czynników sukcesu w jej rozwoju jest dziedzictwo kultury. K. Zeidler podjął się wyjaśnienia wszystkich aspektów prawnych dotyczących ochrony duchowego i materialnego dorobku człowieka, w tym zabytków sztuki i kultury. W obszernej monografii autor wskazuje na konieczność „pozapaństwowego finansowania kultury” (Zeidler 2007, s. 13) również w zakresie jej ochrony. Według *Nowej encyklopedii powszechnej PWN* (1998), „kultura obejmuje to wszystko, co w zachowaniu się i wyposażeniu członków społeczeństw ludzkich stanowi rezultat zbiorowej działalności” (s. 618). Dziedzictwo kultury jest pojęciem bardzo szerokim i obejmuje zarówno dorobek materialny, jak i duchowy danej grupy społecznej, w tym dziedzictwo artystyczne. Ważnym świadectwem epoki są zabytki, „jest to obiekt ruchomy lub nieruchomy, a także zespół obiektów lub miejsc, które stanowią świadectwo epoki lub zdarzenia i mają wartość historyczną, naukową, kulturową, artystyczną i z tej racji podlegają ochronie prawnej” (*Nowa encyklopedia...* 1998, s. 955). Według TANASIA (2011, s. 121), „przestrzeń miejska jest m.in. obszarem nagromadzenia elementów dziedzictwa kulturowego i historycznego będącego przedmiotem zainteresowań poznawczych zarówno mieszkańców, jak i turystów. [...] Materialne elementy dziedzictwa historycznego i kulturowego składają się na krajobraz kulturowy miasta i stanowią o istocie jego przestrzeni pamięci”.

Jedną z form turystyki kulturowej jest turystyka biograficzna. Z badań przeprowadzonych przez KAZIMIERCZAKA (2009) w Śródmieściu Łodzi wynika, że atrakcje turystyczne związane z postaciami literackimi cieszą się największą popularnością. Potarcie nosa Tuwima oraz przytrzymanie za pióro Reymonta przynosi szczęście. Będąc w Łodzi i spacerując „Pietryną” miejsca te stały się celem wypraw zarówno indywidualnych, jak i grupowych. Galeria Wielkich Łódzian to pomysł Marcela Szytenchelma, a celem projektu było upamiętnienie sławnych osób związanych z miastem. Pomnik-rzeźba „Fortepian Rubinsteina” oblegany przez turystów nawet w okre-

sie zimowym świadczy o rosnącej roli turystyki kulturowej w centrach dużych miast. Dobrym uzupełnieniem tej oferty są zbiory muzeów oraz szlaki biograficzne. Według I. WYSZKOWSKIEJ (2008, s. 381), „wiedza zdobywana na szlakach biograficznych jest atrakcyjnym sposobem autopsyjnego poznania miejsc związanych ze słynnymi postaciami i stanowi uzupełnienie szkolnych oraz uczelnianych programów nauczania z zakresu historii kultury czy literatury”. W miarę upływu lat i zdobywania nowych doświadczeń turyści i odwiedzający jednodniowi są coraz bardziej wymagający, dlatego też oferta zwiedzania Łodzi powinna być poszerzana i uatrakcyjniana pod kątem rosnących potrzeb i oczekiwań. Przejście szlaku powinno dostarczać emocji w postaci rozrywki, ekscytacji, kształcenia (3 x e – *entertainment, excitement, education*).

Kilka słów o patronach szlaku

Działalność Władysława Strzemińskiego i Katarzyny Kobro na trwałe wpisała się w historię życia artystycznego Łodzi w okresie po I wojnie światowej. Opisanie biografii artystów podjęła się Nika Strzemińska, córka artystów, w książkach *Miłość, sztuka i nienawiść* (1991) oraz *Katarzyna Kobro* (2004), chcąc w ten sposób dać „świadectwo prawdy o ich życiu”. Władysław Strzemiński urodził się 21 listopada 1893 r. w Mińsku Litewskim (obecnie Białoruskim), na terenie ówczesnego zaboru rosyjskiego. Ukończył Korpus Kadetów, a następnie Wojskową Szkołę Inżynieryjną. W czasie I wojny światowej na skutek wybuchu granatu został okaleczony, stracił część prawego uda i przedramienia. W czasie leczenia szpitalnego w Moskwie poznał Katarzynę Kobro, „która podobnie jak wiele panienek z tak zwanych dobrych domów, przychodziła do szpitala opiekować się ofiarami wojny” (STRZEMIŃSKA 1991, s. 8). W roku 1918 podjął studia w Moskwie w Szkole Sztuk Pięknych, której nie udało mu się ukończyć. Już w 1919 r. jego pierwsze obrazy eksponowano na wystawach, a historycy sztuki do dziś zastanawiają się nad tym, że tak wiele udało mu się osiągnąć w tak krótkim czasie. Katarzyna Kobro urodziła się w Moskwie 26 stycznia 1898 r. Rodzina Kobro wywodzi się ze wschodnich rejonów Niemiec, która w XVIII w. wyemigrowała do Rosji. Matka Katarzyny pochodziła ze uboższej rosyjskiej szlachty. Według ZAGRODZKIEGO (1984), „Strzemińscy przyjechali do Polski w połowie 1922 r. i na krótko zatrzymali się w Wilnie”, gdzie w maju 1923 r. współorganizowali pierwszą polską Wystawę Nowej Sztuki. To wydarzenie zainicjowało powstanie polskiego konstrukttywizmu. Już w tym okresie artysta myślał o stworzeniu awangardowej kolekcji. Plany te udało się zrealizować w 1929 r. w Łodzi, kiedy wraz z K. Kobro,

H. Stażewskim, J. Brzękowskim i J. Przybosiem założył grupę „a.r.,” której głównym celem było zebranie i utworzenie kolekcji sztuki nowoczesnej, stanowiącej obecnie filar zbiorów Muzeum Sztuki w Łodzi.

Wstępny opis szlaku

Każde miasto posiada dziedzictwo i historię, które je wyróżniają na tle innych jednostek osadniczych. Podążanie śladami wybitnych artystów proponujemy rozpocząć od miejsca, gdzie mieszkali i tworzyli swoje dzieła.

1. Budynek przy ulicy Srebrzyńskiej 75.

W 1931 roku Strzemińscy zamieszkali na stałe w Łodzi, kilkakrotnie zmieniali mieszkania, a kiedy sytuacja materialna im na to pozwoliła, w 1933 r. zamieszkali w trzypokojowym mieszkaniu przy ulicy Srebrzyńskiej 75. W 1998 r. obchodzono setną rocznicę urodzin Katarzyny Kobro i z tej okazji umieszczono na elewacji budynku tablicę pamiątkową. Na uroczystości przybył Georg Kobro, siostrzeniec rzeźbiarki.

Fot. 1. Budynek przy ulicy Srebrzyńskiej 75 w Łodzi, gdzie mieszkali Strzemińscy

Fot. 2. Tablica pamiątkowa przy ulicy Srebrzyńskiej 75 w Łodzi

2. Muzeum Sztuki w Łodzi przy ulicy Więckowskiego 36.

W roku 1946 Muzeum Sztuki przeniosło swe zbiory do dawnego pałacu Maurycego Poznańskiego. Na drugim piętrze zabytkowego wnętrza ówczesny dyrektor Marian Minich umieścił galerię sztuki XX w. wraz z Międzynarodową Kolekcją Sztuki Nowoczesnej. W roku 1948 Minich zlecił Władysławowi Strzemińskiemu zaprojektowanie sali neoplastycznej. Wnętrze jest miejscem ekspozycji obrazów artystów związanych z holenderską grupą De Stijl i zwolenników neoplastycyzmu. Ekspozycja zawiera dzieła Theo van Doesburga, Georgesa Vantongerloo, Jeana Gorina, Sophie Taeuber-Arp, Jeana Heliona, Vilmosa Huszara, Henryka Stażewskiego. W sali znajdują się również *Kompozycje przestrzenne Katarzyny Kobro* oraz meble zaprojektowane specjalnie do tego wnętrza przez Władysława Strzemińskiego i jego *Kompozycja przestrzenna* (111 dzieł..., s. 84).

W skład Międzynarodowej Honorowej Rady Muzeum Sztuki w Łodzi wchodzi m.in. Andrzej Wajda (znawca malarstwa ukończył ASP w Krakowie, równolegle studiował reżyserię w Łódzkiej Szkole Filmowej). To właśnie pod wpływem sugestii Andrzeja Wajdy Maciej Wojtyśko oraz jego syn Adam zainteresowali się dramatycznym losem Władysława Strzemińskiego i Katarzyny Kobro. Na podstawie książki *Miłość, sztuka i nienawiść* oraz relacji Mariana Minicha powstał spektakl telewizyjny *Powidoki*, którego akcja rozpoczyna się w Łodzi w czasie II wojny światowej. Tytuł filmu nawiązuje do serii obrazów solarystycznych namalowanych przez Strzemiń-

skiego w latach 1948–1949. Przedpremierowy pokaz filmu na festiwalu „Łódź Czterech Kultur” (2010), spotkał się z ogromnym zainteresowaniem i ciepłym przyjęciem widzów (www.filmpolski.pl).

Fot. 3. Muzeum Sztuki w Łodzi, ulicy Więckowskiego 36

3. Stary Cmentarz Katolicki przy ulicy Ogrodowej.

Władysław Strzemiński zmarł 26 grudnia 1952 r. w szpitalu na Chojnach po wyniszczającej organizm chorobie. Do ostatnich dni życia pisał *Teorię widzenia* w nadziei, że uda mu się ją za życia ukończyć. Pogrzeb odbył się 31 grudnia 1952 r., artystę żegnali jego dawni uczniowie, rodzina i przyjaciele – Stanisław Fijałkowski, Stefan Wegner, Bolesław Utkin, Krysztyna i Stefan Krygierowie. W latach 60. XX w. na koszt państwa wykonano pomnik na grobie Strzemińskiego. Tak oto po latach wspomina artystę jego uczeń, znany malarz i teoretyk sztuki, Andrzej Strumiłło: „3 maja w Niedźwiedzim Rogu miałem sen. Staął przede mną Władysław Strzemiński z błękitnymi oczami, kształtnym czołem i swoistym uśmiechem na wąskich ustach. Dobrze wiedząc, że umarł przed 28 laty zadałem mu podchwytliwe pytanie, którego jest dzisiaj. Odpowiedział, trzeciego maja 1980 r. Błękit jego oczu stał się coraz głębszy i wchodziłem w szklistą przestrzeń ich wnętrza” (STRUMIŁŁO, s. 72).

Fot. 4. Stary Cmentarz w Łodzi przy ulicy Ogrodowej

Fot. 5. Pomnik na grobie W. Strzemińskiego na Starym Cmentarzu w Łodzi

4. Ms2, ulica Ogrodowa, oddział Muzeum Sztuki.

Instytucja kultury związana z Manufakturą. Jak wynika z informacji M. Saryusz-Wolskiej (2010, s. 110–112), **ms2** nabyło siedzibę drogą darowizny budynku przez Apsys. Po otwarciu Ms2 w 2008 r. frekwencja znacznie

wzrosła, muzeum zyskało ogromną powierzchnię wystawienniczą – około 3 500 m². Muzeum Sztuki prowadzi również akcję **ms3**, która promuje ulicę Gdańską jako przestrzeń dla sztuki. Obecnie eksponuje się w muzeum sztukę XX i XXI w.

Fot. 6. Wejście do Centrum Rozrywkowo-Handlowego „Manufaktura” w Łodzi

Fot. 7. Oddział Muzeum Sztuki w „Manufakturze” łódzkiej

5. Akademia Sztuk Plastycznych im. Władysława Strzemińskiego przy ulicy Wojska Polskiego 121.

Fot. 8. Akademia Sztuk Plastycznych im. W. Strzemińskiego w Łodzi

Fot. 9. Akademia Sztuk Plastycznych im. W. Strzemińskiego w Łodzi

Uczelnia powstała w 1945 r. jako Wyższa Szkoła Sztuk Plastycznych. Początkowo mieściła się przy ulicy Narutowicza 77 i miała tylko trzy wydziały: włókienniczy, ceramiki, grafiki (BONISŁAWSKI, PODOLSKA 2007, s. 153). Jesienią 1945 r. Strzemiński objął posadę wykładowcy historii sztuki, podstaw kompozycji oraz zasad nowoczesnej topografii. W roku 1950 Władysław Strzemiński decyzją ówczesnego ministra kultury został wyrzucony z pracy i pozbawiony środków do życia. Decyzja miała charakter politycz-

ny, a jej głównym powodem było nieprzyjęcie w procesie nauczania zasad socrealizmu. W 1988 r. uczelnia przyjęła im. Władysława Strzeмиńskiego. Na terenie uczelni w czasie trwania roku akademickiego działa Galeria „Blok”.

5. Cmentarz Prawosławny na Dołach.

Rzeźbiarka, nowatorka sztuki – tak brzmi napis na grobie artystki Katarzyny Kobro. W roku 1990 Monika Krygier i Piotr Krzyżanowski wykonali z żywicy epoksydowej dwukrotnie powiększony *Akt dziewczęcy*, który umieszczono na grobie. Rodzina, przyjaciele, studenci i uczniowie sztuk plastycznych odwiedzają grób artystki, zapalają niebieskie znicze, przynoszą kwiaty. We wspólnym grobie spoczywa córka rzeźbiarki Nika Strzeмиńska.

Fot. 10. Grób Katarzyny Kobro na Cmentarzu Prawosławnym na Dołach w Łodzi

Fot. 11. Płyta pamiątkowa poświęcona Katarzynie Kobro u wezłowania jej grobu na Cmentarzu Prawosławnym na Dołach w Łodzi

6. Budynek przy ulicy Narutowicza 77.

Dawne pomieszczenia Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych, gdzie Władysław Strzemiński rozpoczął pracę w 1945 r. Tak oto wspomina go po latach jego uczeń, malarz i teoretyk sztuki, wykładowca na łódzkiej ASP prof. Stanisław Fijałkowski: „każdego studenta próbował prowadzić indywidualnie, podnieść na wyższy poziom, otworzyć nowe możliwości rozwoju. To była jego zasada dydaktyczna. [...] od mistrza bierze się podstawy i warsztat [...] Władysław Strzemiński wyposażył nas w wiedzę solidną i gruntowną” (BOMANOWSKA 2010 s. 3).

Fot. 12. Dawna siedziba Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych przy ulicy Narutowicza 77 w Łodzi

7. Cerkiew pw. św. Aleksandra Newskiego przy ulicy Kilińskiego/Narutowicza.

Co roku w rocznicę śmierci (21 lutego) Katarzyny Kobro odbywa się msza w intencji rzeźbiarki. W uroczystościach zazwyczaj uczestniczą pracownicy Muzeum Sztuki, studenci ASP oraz miłośnicy jej twórczości i talentu.

Fot. 13. Cerkiew pw. św. Aleksandra Newskiego w Łodzi
(wszystkie fotografie autorstwa S. Szymczak)

W doborze przedstawionych obiektów wykorzystano idee Józefa Tischnera, traktującego świat życia człowieka jako scenę dramatu. Dzięki miejscom znaczącym w ludzkiej egzystencji dostrzec można podstawowy ład. Istota domu, warsztatu pracy, świątyni i cmentarza pozwalają jednostce zrozumieć CEL człowieczej drogi. Brak miejsc znaczących powoduje błędzenie po bezdrożach i zatracenie sensu naszego bycia dla innych (TISCHNER 1998). Można zatem przyjąć, że miejsca znaczące Katarzyny Kobro i Władysława Strzemińskiego pozwolą zrozumieć ich twórczość, miłość i nienawiść. Ich miejsca są podstawowym tworzywem szlaku sztuki modernistycznej w Łodzi.

Podsumowanie

Zaprezentowana wstępna koncepcja szlaku sztuki modernistycznej nie jest jeszcze szlakiem w dosłownym tego słowa znaczeniu. Prace studialne nad jego ostateczną wersją są mocno zaawansowane i będą prowadzone w najbliższym czasie. Motywem przewodnim podjętych badań jest bowiem opracowanie opowieści o sztuce awangardowej w Łodzi. Wytęczenie linii łączącej różne punkty związane z życiem Kobro i Strzemińskiego nie może być podstawowym celem omówionej koncepcji. Wędrujący ulicami miasta jest prowadzony przez opracowane narracje poznawcze. Jednocześnie uzu-

pełnia on zapisane w przestrzeni opowieści o własne narracje, komponowane podczas przemierzania wytyczonych szlaków. W miejscach znaczących budowane są węzły narracyjne, które dają możliwość wyboru. Są one raczej szansą niż nakazem (Piłat 2010). W węzłach narracyjnych zmienia się logika upływu czasu. Turysta może wkroczyć w inny świat, oderwany od doświadczanej codzienności. Sądzymy zatem, że omówione obiekty mogą odgrywać rolę węzłów narracyjnych pozwalających świadomie przemierzyć szlak sztuki modernistycznej w Łodzi.

PIŚMIENICTWO

- BOMANOWSKA M., 30.11.2010, *Strzeмиński był bezkompromisowy*, „Gazeta Wyborcza”, Łódź.
- BONISŁAWSKI R., PODOLSKA J., 2007, *Spacerownik łódzki*, „Biblioteka Gazety Wyborczej”, Łódź.
- GUTOWSKI B., 2011, *Miedzy tradycją a nowoczesnością*, „Spotkania z Zabytkami”, nr 1–2, s. 4–7.
- KACZMAREK J., STASIAK A., WŁODARCZYK B., 2005, *Produkt turystyczny. Pomysł. Organizacja. Zarządzanie*, PWE, Warszawa.
- KAZIMIERCZAK J., 2009, *Tablice pamiątkowe i pomniki na obszarze Łódź Śródmieście jako obiekty upamiętniające osoby i wydarzenia z przeszłości Łodzi*, mpis pracy magisterskiej, Instytut Geografii Miast i Turyzmu UŁ, Łódź, promotor E. Dziegieć, B. Włodarczyk.
- MIKOS VON ROHRSCHEIDT A., 2010a, *Regionalne szlaki tematyczne. Idea, potencjał, organizacja*, Proksenia, Kraków.
- MIKOS VON ROHRSCHEIDT A., 2010b, *Turystyka kulturowa. Fenomen. Potencjał. Perspektywy*, KulTour.pl, Poznań.
- Nowa encyklopedia powszechna PWN*, 1998, Wyd. Naukowe PWN SA, Warszawa.
- PIŁAT R., 2010, *Humanistyczna dyskusja panelowa nt. Miedzy rutyną a niespodzianką: miejskie kreacje i reakcje*, [w:] M. Mańdurowicz (red.), *Wartościowanie współczesnej przestrzeni miejskiej*, Uniwersytet Warszawski, Urząd Miasta Stołecznego Warszawy, Warszawa.
- SARYUSZ-WOLSKA M., 2010, *Łódzka Manufaktura – przemiany przestrzeni publicznej i muzealnej*, [w:] E. Rewers, A. Skórzyńska (red.), *Sztuka – kapitał kulturowy polskich miast*, Wyd. Naukowe UAM, Poznań, s. 103–120.
- STRUMIŁŁO A., 2008, *Factum est, dzienniki 1978–2006*, Oficyna Wydawnicza Stopka, Łomża.
- STRZEMIŃSKA N., 1991, *Miłość, sztuka i nienawiść*, Res Publica, Warszawa.
- STRZEMIŃSKA N., 2004, *Katarzyna Kobro*, Wyd. Naukowe „Scholar”, Warszawa.
- TANAŚ S., 2011 *Miejska przestrzeń pamięci*, [w:] *Turystyka. Księga jubileuszowa w 70. Rocznice urodzin Profesora Stanisława Liszewskiego*, B. Włodarczyk (red.), Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 121–133.
- TISCHNER J., 1998, *Filozofia dramatu*, Wyd. Znak, Kraków.
- www.filmpolski.pl [10.09.2011].
- WYSZKOWSKA I., 2008, *Szanse rozwoju turystyki biograficznej w Polsce*, [w:] *W kręgu humanistycznej refleksji nad turystyką kulturową*, Kaźmierczak M. (red.), Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu, s. 381–391.

- ZAGRODZKI J. 1984, *Katarzyna Kobro i kompozycja przestrzeni*, PWN, Warszawa.
- ZEIDLER K., 2007, *Prawo ochrony dziedzictwa kultury*, Wolters Kluwer, Warszawa.
- 111 dzieł z kolekcji Muzeum Sztuki w Łodzi, 2004, Muzeum Sztuki i Autorzy, Łódź.